

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№12 (247)**

Київ 2021

Формування ринку кривих носин України: Збірник наукових праць
Вип. 12 (247). – К., 2021.

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №5 від 30.09.2021 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИЙ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rînkovîh vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rînkovîh vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2021. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2021

6. Leont'yev, A. (2012). Prikladnaya psikholingvistika rechevogo obshcheniya i massovoy kommunikatsii [Applied psycholinguistics of speech communication and mass communication]. NPF «Smysl» [in Russian].

7. Mazurok, M. (2014). Mova i movlennya yak predmet psikhohivistyky [Language and speech as a subject of psycholinguistics.]. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Npd_2014_1_17%20(2).pdf [in Ukrainian].

8. Serhiyenko, A. (2016). Psykholinhvistychnyy aspekt neyminhu dlya yevropeys'koho brendu [Psycholinguistic aspect of naming for a European brand]. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/breeding-i-marketing/nejming-dlja-evropy.html> [in Russian].

9. Blasi, S., Brigato, L., Sedita, S. (2013). Eco-friendliness and fashion perceptual attributes of fashion brands: An analysis of consumers' perceptions based on twitter data mining. Journal of cleaner production. 244. 118701. [in English].

10. Koll, O., von Wallpach, S. (2009) One brand perception? Or many? The heterogeneity of intra-brand. Knowledge journal of product and brand management. 18. 5. p. 338 DOI: 10.1108/10610420910981819. [in English].

11. Studinska G., (2019). Five Secrets of the success of branding economy. (p. 157) Riga, Latvia: LAMBERT Academic Publishing.

12. Zajontz, Y., Kollmann, V., Kuhn, M. (2016). Sustainability and perception of brand communication. 16th Biennial World Marketing Congress on Looking Forward, Looking Back – Drawing on the Past to Shape the Future of Marketing. Melbourne, Australia.

Дані про авторів

Студінська Галина Яківна,

д.е.н., Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки МЕРТУ

e-mail: studinska.galina@gmail.com

ORCID : 2001-2019 0000-0003-4713-4957

Researcher ID: S-3220-2018

Студінський Володимир Аркадійович,

к. е. н. доктор історичних наук, доцент

e-mail: : waskneufisit@ukr.net

ORCID : 0000-0001-6300-7179

Researcher ID: A-7913-2019

Данные об авторах

Студинская Галина Яковлевна,

д.э.н., Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики МЭРТУ

e-mail: studinska.galina@gmail.com

Студинский Владимир Аркадьевич,

к. э. н. доктор исторических наук, доцент

e-mail: : waskneufisit@ukr.net

Data about the authors

Galyna Studinska,

DSc. in Economics, State Research Institute of Informatization and Economic Modeling of MEDTU

e-mail: studinska.galina@gmail.com

Volodymyr Studynskiy,

Ph.D. in Economics, DSc. in History, Assistant Professor

e-mail: : waskneufisit@ukr.net

УДК 338.242.2

УШЕНКО Н.В.
КОСТИКОВА К.О.

Адаптаційні зміни у системі фінансово-економічної безпеки бізнесу України в умовах пандемії

Предметом дослідження є адаптаційні зміни у системі фінансово-економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах поширення коронавірусної пандемії Covid-19.

Мета дослідження – пошук адаптаційних інструментів фінансово-економічної безпеки бізнесу в умовах пандемії Covid-19 з урахуванням поведінкових патернів змін, що впливають на його функціонування в Україні.

Методи дослідження – у процесі дослідження використовувалися діалектичний метод наукового пізнання, методи логічного аналізу та синтезу, порівняння, систематизації та теоретичного узагальнення.

Результати роботи – на основі аналізу стану підприємств у період пандемічної кризи та загроз, які впливають на фінансово-економічну безпеку суб'єктів господарювання визначено адаптаційні заходи підтримки ділової активності підприємств та подальшого розвитку в умовах невизначеності.

Висновки – аргументовано, що ефективне управління фінансово–економічною безпекою на основі оперативного моніторингу «потенційно кризових точок» сприяє підтримці ділової активності суб'єктів підприємництва в умовах пандемії. При цьому визначено, що адаптивність стає не тільки умовою конкурентоспроможності бізнесу, а в більшій мірі – умовою його подальшого існування. Підтверджено посилення впливу поведінкової економіки на функціонування бізнес–сегменту національних економік.

Ключові слова: бізнес, фінансово–економічна безпека, поведінкова економіка, пандемічна криза, Covid–19, адаптація.

УШЕНКО Н.В.
КОСТИКОВА К.А.

Адаптационные изменения в системе финансово–экономической безопасности бизнеса Украины в условиях пандемии

Предметом исследования являются адаптационные изменения в системе финансово–экономической безопасности бизнеса в Украине в условиях распространения коронавирусной пандемии Covid–19.

Цель исследования – поиск адаптационных инструментов финансово–экономической безопасности бизнеса в условиях пандемии Covid–19 с учетом поведенческих паттернов изменений, влияющих на его функционирование в Украине.

Методы исследования – в процессе исследования использовались диалектический метод научного познания, методы логического анализа и синтеза, сравнения, систематизации и теоретического обобщения.

Результаты работы – на основе анализа состояния предприятий в период пандемического кризиса и угроз, влияющих на финансово–экономическую безопасность субъектов предпринимательства определены адаптационные меры поддержки деловой активности предприятий и дальнейшего развития в условиях неопределенности.

Выводы – аргументировано, что эффективное управление финансово–экономической безопасностью на основе оперативного мониторинга «потенциально кризисных точек» способствует поддержанию деловой активности субъектов предпринимательства в условиях пандемии. При этом определено, что адаптивность становится не только условием конкурентоспособности бизнеса, а в большей степени – условием его дальнейшего существования. Подтверждено усиление влияния поведенческой экономики на функционирование бизнес–сегмента национальных экономик.

Ключевые слова: бизнес, финансово–экономическая безопасность, поведенческая экономика, пандемический кризис, Covid–19, адаптация.

USHENKO N.V.,
KOSTIKOVA K.O.

Adaptation changes in the system of financial and economic security of Ukrainian business in a pandemic condition

The subject of the study is the adaptive changes in the system of financial and economic security of business in Ukraine in the context of the spread of the coronavirus pandemic Covid–19.

The purpose of the study is to find adaptive tools for financial and economic security of business in the context of the Covid–19 pandemic, taking into account the behavioral patterns of change that affect its functioning in Ukraine.

Research methods – in the process of research were used the dialectical method of scientific knowledge, methods of logical analysis and synthesis, comparison, systematization and theoretical generalization.

The results of the work – based on the analysis of the state of enterprises during the pandemic crisis and threats, which affect the financial and economic security of economic entities identified adaptation measures to support business activity and further development in conditions of uncertainty.

Conclusions – it is argued that effective management of financial and economic security based on operational monitoring of «potential crisis points» helps to support the business activity of businesses in a pandemic. It is determined that adaptability becomes not only a condition for business competitiveness, but to a greater extent – a condition for its continued existence. The strengthening of the influence of the behavioral economy on the functioning of the business segment of national economies has been confirmed.

Key words: business, financial and economic security, behavioral economy, pandemic crisis, Covid-19, adaptation.

Постановка проблеми. У березні 2019 року в Україні почався спалах захворювань Covid-19. Кабінет Міністрів України одразу ввів карантинні обмеження, заклавши усі заклади громадсько-го харчування, торговельно-розважальні центри, фітнес-центри, салони краси та усі магазини, крім тих, які продають продовольчі та гігієнічні товари [10]. У зв'язку з цими обмеженнями, більшість підприємств, особливо сектору малого підприємництва, не мали можливості продовжувати стабільну роботу, внаслідок чого знизився рівень їх фінансово-економічної безпеки.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнесу в Україні є актуальним, як з теоретичної, так і практичної точки зору, особливо в сучасних реаліях, де спостерігається нестабільний розвиток світової економіки через низку внутрішніх і зовнішніх факторів. Така ситуація послаблює економічний потенціал, гальмує модернізацію вітчизняного виробництва та знижує конкурентоспроможність національної економіки. Поряд із багатьма загрозами часто згадують корупційну складову та тіньову економіку. У сучасних умовах на рівень фінансово-економічної безпеки бізнесу суттєво впливає пандемія Covid-19, яка стала викликом та каталізатором реальних та потенційних загроз з різним рівнем впливу залежно від галузевих особливостей, що перешкоджають прибутковій діяльності функціонування окремих підприємств. Багато компаній змушені скорочувати виробництво, ланцюжки поставок порушуються через неможливість продавати продукцію традиційними методами чи надавати послуги у звичних обсягах. Цим негативний вплив нинішньої кризи, пов'язаної з епідемією, для фінансово-економічної безпеки бізнесу є катастрофічним. Тому дослідження фінансово-економічної безпеки бізнесу є своєчасним і надзвичайно актуальним, враховуючи принципово нові щоденні виклики пандемії, які найбільше впливають на функціонування суб'єктів підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У 2020 році пандемія Covid-19 призвела до появи наукових досліджень та оперативних обстежень, які пов'язані із впливом пандемічного фактору ризику на фінансово-економічну безпеку підприємств. У науковій публікації Н. Федулової та М. Джулай [11] на основі використання досвіду зарубіжних країн проаналізовано нові ризики, з якими зіткнулися компанії в останні роки та запропоновано шляхи збереження фінансово-економічної безпеки бізнесу. Автори Захаркін О. О., Захаркіна Л. С., Білоус Ю. Г., Головата В.О. [5] систематизували пандемічні ризики та визначили їх фінансові наслідки. Також заслуговують на увагу роботи Химич І.Г., Винник Т.М., Константюк Н.І., Тимошик Н.С. та Юрик Н.Є. [12], де автори проводять систематизацію зв'язків внутрішніх складових фінансової безпеки бізнесу, аналізують soft-skills керівництва в умовах кризового становища, пропонують методи формування сприятливого бізнес-середовища та безпеки бізнесу, визначають основні впливи небезпеки бізнесу на державу. Цей перелік не може бути повним, і з розвитком пандемії постійно з'являються нові наукові публікації в площині пошуку ефективних способів забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнесу в цих умовах.

Метою даного дослідження є пошук адаптаційних інструментів фінансово-економічної безпеки бізнесу в умовах пандемії Covid-19 з урахуванням поведінкових патернів змін, що впливають на його функціонування в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, які характеризуються швидкими трансформаційними змінами, нестабільністю у спрямованості їх проявів, захисту від вже існуючих зовнішніх і внутрішніх загроз бізнесу недостатньо. Нетрадиційні зміни в багатьох сферах життя-забезпечення людини – навколишньому середовищі, охороні здоров'я, економіки та технологій – змушують бізнес переосмислити свою безпеку

з урахуванням поведінкових змін стейкхолдерів, що стають важливими для його розвитку.

Нестабільне економічне зростання та нестійкість фінансової системи до непередбачуваних обставин є головною економічною загрозою для всіх країн. У сучасному світі неможливо надати вичерпне визначення поняття фінансово-економічної безпеки, хоча на нашу думку, його узагальнене трактування як стану захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, при якому забезпечуються позитивний розвиток компанії у теперішньому та у майбутньому періодах буде достатнім при проведенні даного дослідження.

У законодавчо-нормативному трактуванні підприємництво визначається як безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [4]. Наукові дослідження вчених також конкретизують, що підприємницька діяльність сама по собі – це практично завжди ризик, бо не існує гарантій належного рівня продажу товару або реалізації послуг [12, с. 154].

На початку 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила, що поява нової коронавірусної інфекції є пандемією. Внаслідок чого ВООЗ закликала держави вжити заходи щодо запобігання поширенню цієї хвороби, що, безсумнівно, спричинило суттєві зміни в економіках всіх країн. Щоб стримати експоненційне поширення вірусу, країни світу вжили різних заходів, починаючи з повної ізоляції, закриття кордонів, запровадження карантину, обмеження поїздок і закриття підприємств. Це призвело до поляричних змін – скорочення пропозиції товарів, кризи технологій та каналів збуту продукції (надання послуг), посиленого панічним накопиченням запасів, зміною структури попиту через самоізоляцію людей.

Пандемія коронавірусу завдала нищівного удару по українському бізнесу – за даними українського Forbes, за 2020 рік припинили існування понад 10 000 юридичних осіб. Але навіть у часи загальної стагнації є сфери, які змогли перевернути карантин собі на благо [13]. Загальна самоізоляція викликала небувале зростання в сегменті доставки їжі як готових страв, так і продуктів. Так, наприклад, найбільш популярна

іспанська служба доставки Glovo в Україні за період 12 місяців 2020 року отримала прибуток у розмірі 720,9 млн. грн., попит на послуги з кожним місяцем карантину все більше зростав, навіть зараз, на момент послаблення карантину, бізнес не втрачає свого прибутку.

Також дуже вдало увійшла на ринок компанія, яка представила українцям нову послугу оренди самокатів, задля уникання проїзду в громадському транспорті. Дана послуга користується попитом серед українців. Kiwi Electric Scooter Sharing працює з березня 2020 року. Україна була першою країною, де цей сервіс був запущений. За рік компанія залучила 975 тисяч доларів. Цей сервіс налічує 270 000 користувачів. Чи окупиться цей і тотожні бізнеси прокату самокатів стане відомо пізніше, адже на ринку України вони існують щонайменше 2 роки.

Серед науковців також виділяється ще один очевидний бенефіціар пандемії – сфера онлайн-послуг. Розвиваються компанії, які надають онлайн освітні послуги. Також значні прибутки отримали інтернет-магазини, внаслідок їх діяльності і поштові компанії [3]. Ажіотаж відчували не лише лідери ринку, а й невеликі проекти.

Через обмежувальні заходи, багато хто з нас почав замовляти додому продукти харчування, одяг, книги, побутову техніку та електроніку. Інтернет-сервіси доставки змушені були обробляти величезну кількість замовлень. Навантаження на всю IT-інфраструктуру різко збільшилося. Компанії, які не змогли витримати такого ажіотажу, почали втрачати своїх клієнтів.

Сьогодні люди знову ходять у кафе, ресторани та торгові центри. Попит на товари інтернет-магазинів поступово знижується. Але правда в тому, що бізнес має бути готовий до будь-якого розвитку подій, і це актуально не тільки для інтернет-магазинів. Потрібно бути гнучким, щоб вчасно відстежити та миттєво адаптуватися до будь-яких потреб ринку.

Поширення коронавірусу по всьому світу та введення заходів обмежувального характеру надали стрімкий вплив на національну економіку, відобразившись на фінансово-економічній безпеці більшості підприємств. Спади чи нарощення обсягів продажів, зниження чи нарощення інвестиційної активності – всі вони несуть загрози фінансово-економічній безпеці, оскільки навіть при позитивній траєкторії змін можуть нести фінансові ризики, які у свою чергу потенційно здатні зумовити функціональну кризу.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Загальна статистика підтверджує негативні наслідки впливу пандемії на підприємницький сектор країни, незважаючи на прагнення підтримки для бізнесу від держави. Уряд намагається максимально зняти фінансове навантаження на період карантинних заходів. Створюються різноманітні програми кредитних канікул, податкових преференцій, підтримки сектору малого та середнього бізнесу, агробізнесу тощо [6].

Згідно табл. 1, найменша кількість працюючих підприємств на ринку України випала на 2017 рік, тобто задовго до появи пандемії, а ось вже у 2018 році, спостерігається зростання кількості суб'єктів господарювання, особливо у сфері малого підприємництва. У 2019 році кількість великих підприємств збільшилася на 72 одиниць, середніх на 41 одиниць, а ось кількість малих підприємств при пандемії зменшилася на 77 353 одиниць. Ситуація у 2020 році в порівнянні з 2019 значно змінилася: ринок втратив 6 великих підприємств, 34 компанії середнього бізнесу, а у малому бізнесі виникло 38 761 нових компаній.

За даними рис. 1 можна зазначити, що загальна частка підприємств в Україні, які отримують прибу-

ток має негативну тенденцію у досліджуваному періоді (2017–2020 рр.). Загальна частка прибутковості підприємств з 72,4% у 2017 році впала до 71% у 2020 році. Відповідно, збитковість з 27,6% у 2017 році зросла до 29% станом на 2020 рік.

Зазвичай вважається, що показники прибутку не дають повної змоги оцінити результати діяльності підприємств. Ефективність використання ресурсів і віддачу їх застосування оцінюють через рентабельність діяльності, яка визначається як співвідношення фінансового результату до суми операційних витрат та характеризує ефективність проведення витрат на виробництво та збут товарів чи послуг. Рентабельність підприємств України станом на 2017–2020 рр. представлена у табл. 2.

Як бачимо, рівень рентабельності підприємств України у 2020 році став значно гіршим, ніж у 2017 році, що свідчить про значний регрес нарощування прибутку. Гарним є лише той показник, що усі результати набувають лише позитивного значення, які при цьому мають тенденцію до зменшення. Найбільші рівні рентабельності спостерігаються у великих підприємств, рівень рен-

Таблиця 1. Кількість діючих підприємств в Україні станом на 2015–2020 роки

Рік	Підприємства та ФОП			Усього
	великі	середні	малі	
2017	399	21070	1789406	3271862
2018	446	21172	1806217	3288775
2019	518	21131	1883570	3366087
2020	512	21097	1922331	3404814

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної служби статистики України [9]

Рисунок 1. Структура підприємств України за фактом отримання чистого прибутку станом на 2017–2020 рр., %

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної служби статистики України [9]

Таблиця 2. Рентабельність операційної діяльності суб'єктів господарювання України станом на 2017–2020 рр.

Роки	Усього	Великий бізнес	Середній бізнес	Малий бізнес	Мікро бізнес
2017	8,8	11,2	7,3	6,5	2,4
2018	8,1	9,1	7,0	8,3	4,7
2019	10,2	10,3	10,0	10,7	9,3
2020	6,2	8,3	5,4	3,9	1,0

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної служби статистики України [9]

табельності операційної діяльності яких у 2020 році склав 6,2, при 11,2 у 2017 році. Також впало значення середніх підприємств у 2020 році в порівнянні з 2017 на 1,9 позицій та малих підприємств на 3 позиції, що свідчить про найбільший крах від впливу пандемії припадає саме на сектор малого підприємництва.

Аналітичний центр економіко-правових досліджень та прогнозування Федерації роботодавців України за технічної підтримки Міжнародної організації праці здійснив опитування підприємств щодо умов їх праці в умовах карантину. Отримані результати представлені на рис. 2.

Також при опитуванні постало питання основних проблем у функціонуванні підприємств під час пандемії, з якими зіштовхнулися підприємства.

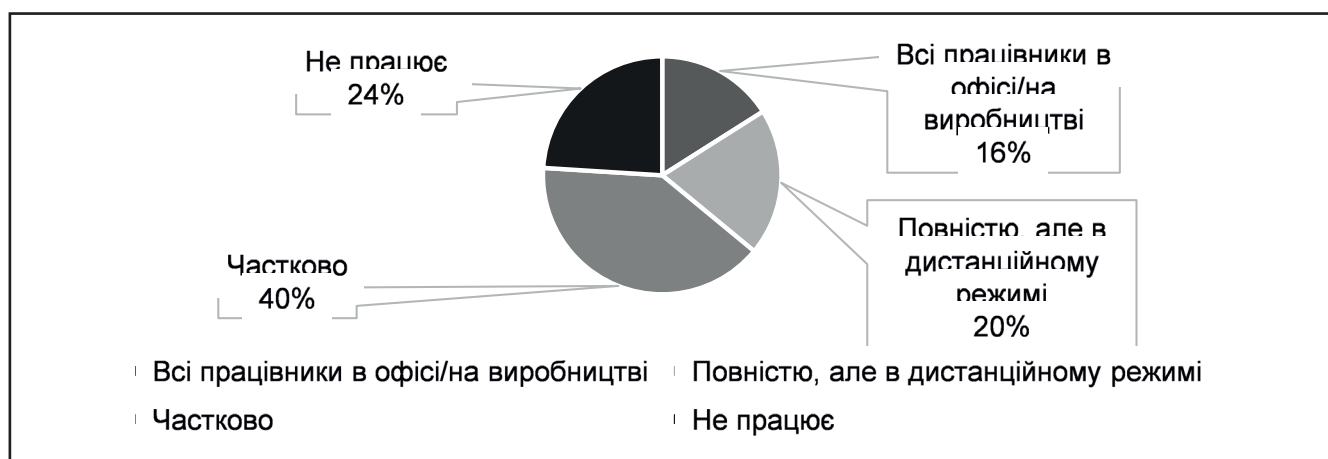
При здійсненні операційної діяльності в умовах карантину підприємства найчастіше потерпають через те, що: ділові партнери зазнали негативного впливу обмежень і не здійснюють звичайну господарську діяльність (74%), постачальники не в змозі забезпечити своєчасність поставок (49%) та недостатність обігових коштів для оплати праці персоналу та операцій (34%).

Виходячи з вище наведеного, можна затвердити, що пандемія Covid-19 стала підтвердженням

значущості ризик-менеджменту організацій. У зв'язку з цим, Федулова І. та Джулай М. говорять, що загрози ризиків неможливо уникнути повністю, але управління ризиками у програмі фінансово-економічної безпеки менеджерами дозволяє регулювати ступінь їхнього негативного впливу на діяльність організації [11, с. 87]. Основні завдання в управлінні фінансово-економічними ризиками – ідентифікація виду ризику, моніторинг стану фінансово-економічної безпеки та створення необхідних фінансових умов для можливості забезпечення стабільності в фінансово-економічній діяльності підприємства.

Ризики, з якими зіштовхнулися вітчизняні комерційні підприємства надто різні. Узагальнивши дослідження науковців [2; 11, с. 78; 12, с. 156], на рис. 4 представлено угруповання внутрішніх та зовнішніх факторів основних фінансово-економічних ризиків підприємства за критерієм відношення до суб'єкта господарювання.

Звичайно, що пандемію слід віднести до зовнішнього фактору ризику підприємств. Помітно те, що всі ризики взаємопов'язані і один ризик спричиняє інші. Ситуація, яка сталася в країні, найчастіше описується наступною структурно-логічною взаємозв'язком: спалах епідемії – карантинні заходи

Рисунки 2. Умови функціонування підприємств при карантинних обмеженнях у 2020 році, %

Джерело: [8, с. 6]

Рисунок 3. Основні проблеми діяльності у сфері бізнесу при пандемії у 2020 році

Джерело: [8, с. 11]

Рисунок 4. Фактори ризику фінансово-економічної безпеці бізнесу під впливом Covid-19

Джерело: складено автором на основі [2, 11, 12]

– падіння світової економіки – зупинення або суттєве зниження ділової активності багатьох секторів економіки країни – зниження споживчого попиту – падіння виручки підприємств – невиконання контрактних зобов'язань.

Щоб мінімізувати витрати впливу загроз на підприємство в умовах пандемії, компаніям доцільно зробити постійною внутрішньою практикою:

- проведення процедури моніторингу короткострокових грошових потоків, щоб мати можливість вчасно спрогнозувати їх скорочення та вжити оперативні заходи;
- здійснення оперативного контролю щодо стягнення дебіторської заборгованості та контр-

олю запасів з метою підвищення ефективності управління оборотним капіталом;

- пошуку нестандартних рішень та дій на випередження з метою скорочення циклу оборотного капіталу, при цьому особливу увагу варто зосередити на взаємодії з постачальниками в контексті упередження потенційних ризиків;

– оцінювання фінансових та операційних ризиків з метою оперативного реагування на них, а саме – компаніям необхідно відстежувати ознаки зростання прямих витрат та рентабельність, щоб за необхідності швидко розпочати переговори щодо перегляду договорів. У протилежному випадку це обернеться фінансовими проблемами, котрі загрожують довгостроковими наслідками;

– комплексно аналізувати операційні витрати, щоб за потреби скоротити всі некритичні для бізнесу статті.

Крім контролю точок вразливості всередині компанії, доцільно також спостерігати за поведінковими факторами, котрі можуть мати вплив на споживачів, постачальників або партнерів, наприклад, із застосуванням стрес-тестування бізнесу постачальника.

При цьому важливо пам'ятати, що ризики, які призводять до знецінення активів можуть не тільки погіршити стан загального балансу, але також й призвести до порушень умов договорів із банками та іншими кредитними установами. Можуть також виникнути проблеми з короткостроковим поповненням капіталу задля забезпечення безперервної діяльності. Виходячи з результатів аналізу, можна розглянути можливість залучення короткострокового капіталу, рефінансування заборгованості, залучення додаткових кредитів у банків та інвесторів.

Коли ризики пандемії буде взято під контроль, необхідно буде знову проаналізувати та скоригувати плани щодо збереження неперервності бізнес-процесів бізнесу. Важливо також оцінити ефективність заходів, що вживаються. При виявленні прогалин слід зрозуміти їх можливі причини, які можуть включати невчасність заходів, нерозвинену інфраструктуру, нестачу персоналу або зовнішні фактори екологічного характеру.

Тобто, підсумовуючи визначено, що організаціям важливо розвиватися у різних напрямках в управлінні ризиками задля фінансово-економічної безпеки, включаючи:

1) управління фінансовою стійкістю підприємства (передбачає управління структурою капіталу, активів та регулювання грошових потоків);

2) управління формуванням фінансових ресурсів підприємства (регулювання співвідношення власних та позикових фінансових ресурсів);

3) управління фінансовою рентабельністю підприємства (контроль за прибутком на основі операційного та фінансового леввериджу, управління середньозваженою вартістю капіталу);

4) управління інвестиційною активністю та ефективністю інвестицій (управління ефективністю реальних інвестицій, управління ефективністю фінансових інвестицій);

5) управління фінансовими інноваціями (впровадження сучасних фінансових технологій та ефективних організаційних систем управління).

Виділені методи управління ризиками фінансово-економічної безпеки можуть бути використані організацією у комплексі або окремо один від одного. Вибір підприємством методу залежить від видів проблем, що вимагають додаткового розгляду та галузевої приналежності підприємства.

Також важлива складова, до якої нас навчила пандемія, зазначив вчений Кудин С. [7] – наявність фінансової подушки безпеки. До кризи багато підприємців скептично ставилися до формування запасів на «чорний день». Обґрунтовували вони це тим, що бізнес має пускати гроші в обіг, а не збирати їх. Тим часом такі запаси забезпечують стабільність та гарантують впевненість у завтрашньому дні. Накопичення допоможуть протриматися компанії на плаву, доки не відпадуть негативні фактори.

Єдине, у чому ми можемо бути впевнені сьогодні, це те, що змін не уникнути. Ефекти пандемії продовжаться ще не один рік, і пасивно за ними спостерігати – значить приректи бізнес на програш. Тому компаніям потрібно вже зараз готуватися до різних варіантів майбутнього, одночасно зміцнюючи організаційні можливості на кшталт стійкості, гнучкості та інноваційності мислення.

Covid-19 став новим чинником ризику фінансово-економічної безпеки, спричинивши інші підприємницькі ризики. Події у світі розвиваються швидко, ризик-менеджмент організації має бути озброєний новими, швидкими підходами до вирішення певних завдань. На сьогодні розроблено велику кількість методик поглибленого аналізу, експрес-аналізу, заснованих на використанні абсолютних та відносних показників. Проте в умовах пандемії важливі не лише які методи боротьби з ризиками обирає підприємство, а й швидкість і чіткість у прийнятті необхідних рішень, що вказує на потребу максимальної цифровізації управління ризиками та автоматизації розрахунків.

Висновки

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що успішне функціонування бізнесу повністю залежить від правильного управління компанією та ефективним управлінням фінансово-економічною підсистемою, і є необхідною умовою для економічного зростання країни в цілому. Підприємці повинні бути готовими до виникнення різних проблем та вміти адаптуватися до цих змін, щоб мінімізувати збитки і надалі вийти на новий рівень розвитку бізнесу. Адаптивність стає не тільки умовою

конкурентоспроможності бізнесу, а в більшій мірі – умовою його подальшого існування. З метою оперативного моніторингу результативності бізнес-процесів підприємства практично обумовлює потребу використання цифрових технологій. Проведене дослідження підтверджує посилення впливу поведінкової економіки на функціонування бізнес-сегменту національних економік, що може бути обрано напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Вплив COVID-19 на українські виробничі підприємства та допомога у відновленні нормальної роботи: звіт за результатами опитування Центру ресурсоефективного та чистого виробництва. / Ворфоломеев А. В. Київ : Центр ресурсоефективного та чистого виробництва. 2020. 24 с. URL: [https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/34835/1/Survey-Results-RECPC-\(Ukr\).pdf](https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/34835/1/Survey-Results-RECPC-(Ukr).pdf) (дата звернення: 10.12.2021).

2. Дзюба О., Берідзе К. Розвиток соціального підприємництва в Україні та зарубіжних країнах під впливом кризи, спричиненої пандемією covid-19. Економіка та суспільство. 2021. № (31). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-29> (дата звернення: 11.12.2021).

3. Жосан Г. В. Розвиток діджиталізації бізнесу в умовах пандемії Covid-19. Економіка та суспільство. 2021. № 24. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-40> (дата звернення: 08.12.2021).

4. Закон України «Про підприємництво». Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 04.01.2022).

5. Захаркін О. О., Захаркіна Л. С., Білоус Ю. Г., Головата В. О. Аналіз впливу пандемічної кризи Covid-19 на фінансову безпеку бізнесу в Україні. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2020. № 4. С. 21–28.

6. Коронавірус в Україні Офіційний інформаційний портал Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymku-biznesu> (дата звернення: 12.12.2021).

7. Кудин С. І., Гурзька М. О. Макропруденційна політика як засіб підтримання фінансової безпеки держави. Ефективна економіка. 2019. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.7.32> (дата звернення: 12.12.2021).

8. Опитування аналітичного центру економіко-правових досліджень та прогнозування. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/analytics/rezultati-opituvannya-biznes-ta-covid-19-vizhiti-ne-mozhna-pomerti> (дата звернення: 10.12.2021).

9. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення: 09.12.2021).

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2021 р. № 1066. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kab-a1066> (дата звернення: 08.12.2021).

11. Федулова І., Джулай М. Економічні наслідки пандемії Covid-19 для підприємств України. Вісник КНТЕУ. 2020. № 4. С. 74–91. URL: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(132\)06](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(132)06) (дата звернення: 09.12.2021).

12. Фінансова безпека підприємства як антикризовий метод управління / І. Г. Химич та ін. Modern Economics. 2021. № 25. С. 153–159. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8998/1/khymych.pdf> (дата звернення: 11.12.2021).

13. Forbes. Пік пандемії для українського бізнесу. URL: <https://forbes.ua/news/ukrainskiy-biznes-u-2020-rotsi-kompaniy-zakrilosya-menshe-nizh-u-2019-mu-a-fopiv-bilshe-18032021-1187> (дата звернення: 09.12.2021).

References

1. Vplyv COVID-19 na ukrainski vyrobnychi pidpriemstva ta dopomoha u vidnovlenni normalnoi roboty: zvit za rezultatamy opytuvannia Tsentru resursoefektyvnoho ta chystoho vyrobnytstva. / Vorfolomeiev A. V. Kyiv: Tsentr resursoefektyvnoho ta chystoho vyrobnytstva. 2020. 24 s. URL: [https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/34835/1/Survey-Results-RECPC-\(Ukr\).pdf](https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/34835/1/Survey-Results-RECPC-(Ukr).pdf) (data zvernennia: 10.12.2021).

2. Dziuba O., Beridze K. Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini ta zarubizhnykh krainakh pid vplyvom kryzy, sprychynenoi pandemiieiu covid-19. Ekonomika ta suspilstvo. 2021. № (31). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-29> (data zvernennia: 11.12.2021).

3. Zhosan H. V. Rozvytok didzhytalizatsii biznesu v umovakh pandemii Sovid-19. Ekonomika ta suspilstvo. 2021. № 24. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-40> (data zvernennia: 08.12.2021).

4. Zakon Ukrainy «Pro pidpriemnytstvo». Ofitsiinyi veb-portal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (data zvernennia: 04.01.2022).

5. Zakharkin O. O., Zakharkina L. S., Bilous Yu. H., Holovata V. O. Analiz vplyvu pandemichnoi kryzy Covid-19 na finansovu bezpeku biznesu v Ukraini. Visnyk SumDU. Seriiia «Ekonomika». 2020. № 4. S. 21–28.

6. Koronavirus v Ukraini Ofitsiyniy informatsiyniy portal Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy. URL: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu> (data zvernennia: 12.12.2021).

7. Kudyn S. I., Hurzka M. O. Makroprudentsiina polityka yak zasib pidtrymannia finansovoi bezpeky derzhavy. Efektyvna ekonomika. 2019. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.7.32> (data zvernennia: 12.12.2021).

8. Opytuvannia analitychnoho tsentru ekonomiko-pravovykh doslidzhen ta prohnozuvannia. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/analytics/rezultati-opituvannya-biznes-ta-covid-19-vizhiti-ne-mozhna-pomerti> (data zvernennia: 10.12.2021).

9. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (data zvernennia: 09.12.2021).

10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 zhovtnia 2021 r. № 1066. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kaba1066> (data zvernennia: 08.12.2021).

11. Fedulova I., Dzhulai M. Ekonomichni naslidky pandemii Sovid-19 dlia pidpriemstv Ukrainy. Visnyk KNTEU. 2020. № 4. S. 74–91. URL: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(132\)06](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(132)06) (data zvernennia: 09.12.2021).

12. Finansova bezpeka pidpriemstva yak antykrizoviy metod upravlinnia / I. H. Khymych ta in. Modern Economics. 2021. № 25. S. 153–159. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8998/1/khymych.pdf> (data zvernennia: 11.12.2021).

13. Forbes. Rik pandemii dlia ukrainskoho biznesu. URL: <https://forbes.ua/news/ukrainskiy-biznes->

[u-2020-rotsi-kompaniy-zakrilosya-menshe-nizh-u-2019-mu-a-fopiv-bilshe-18032021-1187](https://forbes.ua/news/ukrainskiy-biznes-) (data zvernennia: 09.12.2021).

Дані про авторів

Ушенко Наталя Валентинівна,

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка, e-mail: ushenko_nv@ukr.net

Костикова Катерина Олександрівна,

студентка Київського університету імені Бориса Грінченка, e-mail: kokostikova.fitu18@kubg.edu.ua

Данные об авторах

Ушенко Наталья Валентиновна,

д.э.н., профессор, профессор кафедры финансов и экономики Киевского университета имени Бориса Гринченка, e-mail: ushenko_nv@ukr.net

Костикова Екатерина Александровна,

студентка Киевского университета имени Бориса Гринченка, e-mail: kokostikova.fitu18@kubg.edu.ua

Data about the authors

Ushenko Natalya,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine e-mail: ushenko_nv@ukr.net

Kostikova Kateryna,

Student of Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine e-mail: kokostikova.fitu18@kubg.edu.ua

ЧУМАЧЕНКО О.М.
КРИВОВ'ЯЗ Є.В.
ОСТАПЕНКО В.С.

Використання земельно-ресурсного потенціалу в умовах спільної аграрної політики ЄС

У структурі земельних відносин особливо слід виділити способи і методи регулювання земельних відносин, купівлю-продаж землі, орендні відносини. В основі земельних відносин лежить теорія земельної ренти. Структура земельних відносин, що склалася, базується на принципах та гарантіях права на землю. Європейській практиці управління земельними відносинами притаманні такі основні форми власності: приватна, державна і колективна власність на землі. Також варто виділити способи використання земель: перший – це вилучення в натуральній формі із подальшим заснуванням фермерського господарства; другий – передача в оренду фізичним чи юридичним особам подальшого використання. Варто відмітити що у країнах Європи діє концепція права власності – це концепція права приватної власності, яка в більшій мірі орієнтована на земельні